

शिक्षण मंडळ, कराड संचालित
महिला महाविद्यालय, कराड
समाजशास्त्र विभाग

B.A. Part – I, Semester – I, Paper – I

Introduction to Sociology

समाजशास्त्राचा परिचय

प्रा.अखिलेश शंदे

M.A.,M.Phil.,SET,NET,

प्रश्न : १) योग्य पर्याय निवडून खालील विधाने पूर्ण करा.

१. .... यांना समाजशास्त्राचे जनक म्हणून ओळखले जाते.
A) ऑगस्ट कॉम्ट B) कार्ल मार्क्स
C) हर्बर्ट स्पेन्सर D) जॉर्ज मिड
२. 'मनुष्य हा सामाजिक प्राणी आहे' असे कोणी म्हटले आहे.
A) हर्बर्ट स्पेन्सर B) कार्ल मार्क्स
C) एमिल डूरखीम D) अॅरिस स्टोटल
३. समाजशास्त्राचा मुख्य अभ्यासाविषय कोणता आहे.
A) सामाजिक संबंध B) भौतिक संबंध
C) नैसर्गिक संबंध D) यापैकी नाही
४. 'समाजशास्त्र हे समाजाविषयीचे सामान्य विज्ञान आहे' अशी समाजशास्त्राची व्याख्या कोणी केली आहे.
A) किंगले डेव्हीस B) कार्ल मार्क्स
C) हर्बर्ट स्पेन्सर D) जॉर्ज मिड
५. मुंबई विद्यापीठात "समाजशास्त्र विभागाची स्थापना" कोणत्या साली झाली.
A) १८५७ B) १९१९
C) १९३२ D) १९३०
६. मुंबई विद्यापीठात कोणाच्या मार्गदर्शनाखाली समाजशास्त्र विभागाची स्थापना झाली.
A) इरावती कर्वे B) पेट्रिक गेडीस

- C) एम.एन.श्रीनिवास D) जॉर्ज मिड
७. "सामाजिक संबंध हा समाजशास्त्राचा मुख्य अभ्यासाविषय आहे", असे कोणी म्हटले आहे.
- A) किंगजले डेव्हीस B) मॅक आयव्हर आणि पेज
C) हर्बर्ट स्पेन्सर D) जॉन लॉक
८. .... यांच्या मते सामाजिक क्रियांचे अर्थापनात्मक आकलन करण्याचा प्रयत्न करणारे शास्त्र म्हणजे समाजशास्त्र होय.
- A) हर्बर्ट स्पेन्सर B) कार्ल मार्क्स
C) मॅक्स वेबर D) अॅरिस स्टोटल
९. खालीलपैकी समाजशास्त्राचा अभ्यासविषय कोणता आहे.
- A) मानवाच्या सामाजिक वर्तनाचा अभ्यास B) अखिल मानव समाज
C) विविध मानव समाज व समूह D) वरील सर्व
१०. 'रिपब्लिक' हा ग्रंथ कोणत्या विचारवंताने लिहिलेला आहे.
- A) प्लेटो B) हॉब्स
C) जॉन लॉक D) अॅरिस स्टोटल
११. 'नीतिशास्त्र व राज्यशास्त्र' हे ग्रंथ खालीलपैकी कोणत्या विचारवंताने लिहिले आहेत.
- A) राजा हमुराब्बी B) कार्ल मार्क्स
C) इरावती कर्वे D) अॅरिस स्टोटल
१२. ऑगस्ट कॉम्त यांनी कोणत्या लॅटीन व ग्रीक शब्दापासून समाजशास्त्र हि संज्ञा निर्माण केलेली आहे.
- A) Socius and Logos B) Society and Logos
C) Social and Logos D) Relation and Logos
१३. 'Positive Philosophy' या ग्रंथाचे लेखक कोण आहेत.
- A) ऑगस्ट कॉम्त B) कार्ल मार्क्स
C) हर्बर्ट स्पेन्सर D) जॉर्ज मिड
१४. सामाजिक जीवनाचा शास्त्रीय पद्धतीने अभ्यास करणारे शास्त्र कोणते.
- A) अर्थशास्त्र B) राज्यशास्त्र
C) रसायनशास्त्र D) समाजशास्त्र
१५. सामाजिक आंतरक्रिया निर्माण होण्यासाठी कमीत कमी किती लोकांची आवश्यकता असते.
- A) एक B) दोन

- C) तीन D) चार
१६. जेव्हा एका व्यक्तीच्या वर्तनाचा किमान दुसऱ्या एखाद्या व्यक्तीच्या वर्तनावर प्रभाव पडतो त्यावेळी कशाची निर्मिती होते.
- A) समाज B) संस्कृती
C) सामाजिक आंतरक्रिया D) विवाह
१७. खालीलपैकी हा सामाजिक आंतरक्रियेचा स्तर नाही.
- A) व्यक्ती - व्यक्ती B) व्यक्ती - समूह
C) समूह - समूह D) स्त्री - पुरुष
१८. वर्गामध्ये शिक्षक विद्यार्थ्यांना शिकवितात हा सामाजिक आंतरक्रियेचा कोणता स्तर आहे.
- A) व्यक्ती - व्यक्ती B) व्यक्ती - समूह
C) समूह - समूह D) स्त्री - पुरुष
१९. 'ज्यावेळी दोन किंवा अधिक व्यक्ती केवळ एकमेकांच्या सानिध्यात आल्यामुळे त्यांच्यात आंतरक्रिया घडून येते, आंतरक्रिया करण्याचा कोणताही हेतू मनामध्ये ठेवून त्या एकत्र आलेल्या नसतात, अशा आंतरक्रियाना ..... म्हणून ओळखले जाते.'
- A) प्रत्यक्ष आंतरक्रिया B) अप्रत्यक्ष आंतरक्रिया
C) केंद्रीभूत आंतरक्रिया D) अकेंद्रीभूत आंतरक्रिया
20. काही तरी परत मिळवण्याच्या उद्देशाने केलेली आंतरक्रिया म्हणजे ..... होय.
- A) विनिमय B) स्पर्धा
C) संघर्ष D) सहकार्य
२१. केंद्रीभूत व अकेंद्रीभूत आंतरक्रिया असे आंतरक्रियेचे दोन प्रकार कोणी स्पष्ट केलेले आहेत.
- A) गॉफमण B) बी.एस.गुहा
C) श्यामचरण दुबे D) यापैकी नाही
२२. 'ज्या घटकांनी समाज बनतात, अशा प्रमुख समूह आणि संस्था यांची संकीर्णता म्हणजे ..... होय.'
- A) सामाजिक संरचना B) सामाजिक परिवर्तन
C) समूह D) सामाजिक संस्था
२३. सामाजिक संरचनेचे घटक पुढीलपैकी कोणते आहेत.
- A) दर्जा व भूमिका B) सामाजिक नियमने
C) सामाजिक मुल्ये D) वरील सर्व
२४. 'दर्जा म्हणजे एखाद्या विशिष्ट समाजव्यवस्थेत विशिष्ट काळी एखाद्या विशिष्ट व्यक्तीला असलेले स्थान होय.' असे कोणी म्हटले आहे.

- A) राल्फ लिंटन
B) पार्सन्स
C) मदन व मजुमदार
D) जॉर्ज मिड
२५. दर्जाचे कृतीत रुपांतर म्हणजे ..... होय.
A) भूमिका
B) सामाजिक नियमने
C) सामाजिक मुल्ये
D) संस्कृती
२६. “व्यक्तीच्या वर्तनाविषयी समूहाच्या असणाऱ्या अपेक्षा म्हणजे ..... होय.”
A) दर्जा
B) सामाजिक नियमने
C) सामाजिक मुल्ये
D) भूमिका
२७. कौशल्य, ज्ञान, शिक्षण, परिश्रम यासारख्या वैशिष्ट्यांच्या आधारावर व्यक्तीने संपादित केलेल्या दर्जांना कोणत्या प्रकारचे दर्जे म्हटले जाते.
A) अर्पित दर्जा
B) अर्जित दर्जा
C) स्व दर्जा
D) अनावश्यक दर्जा
२८. “Folkways” हा ग्रंथ कोणी लिहिला आहे.
A) विल्यम समनेर
B) पार्सन्स
C) सी.एच.कुले
D) कार्ल मार्क्स
२९. पुढीलपैकी सामाजिक नियमनाचे कोण कोणते प्रकार आहेत.
A) लोकरूढी
B) लोकनीती
C) कायदा
D) वरील सर्व
३०. ‘Social Norms’ हि संकल्पना सर्वप्रथम कोणी वापरली आहे.
A) शेरीफ
B) विल्यम समनेर
C) कार्ल मार्क्स
D) सी.एच.कुले
३१. सामाजिक संबंधांच्या एकूण व्यवस्थेला ..... असे म्हटले जाते.
A) समाज
B) समुदाय
C) मंडळ
D) सामाजिक संस्था
३२. व्यक्तीच्या परस्परांच्या अस्तित्वाच्या जाणीवेतून जे संबंध निर्माण होतात त्यांना ..... असे म्हणतात.
A) जैविक संबंध
B) नैसर्गिक संबंध
C) सामाजिक संबंध
D) भौतिक संबंध
३३. ‘समाज म्हणजे केवळ व्यक्तींचा समूह नव्हे तर समूहात राहणाऱ्या व्यक्तींच्या संबंधांची ती व्यवस्था आहे.’ असे ..... यांनी म्हटले आहे.
A) राईट
B) शेरीफ
C) कार्ल मार्क्स
D) मॉरीस गिन्सबर्ग
३४. .... व ..... ही मानवसमाजाची प्रभेदक लक्षणे आहेत.
A) बुद्धी व वाचा याचा अभाव
B) रीतीरिवाज व आचार पद्धती याचा अभाव

- C) प्रजोत्पादन व स्वतंत्रतेचा अभाव **D) निश्चित भूप्रदेश व व्यापक संस्कृती**
३५. मानवी मुलभूत गरजांची पूर्तता करण्याचे प्रभावी साधन म्हणून ..... यांचा उल्लेख केला जातो.
- A) सामाजिक नियंत्रण **B) सामाजिक संस्था**
 C) सामाजिक विचलन D) सामाजिक परिवर्तन
३६. कोणत्याही सामाजिक संस्था या सापेक्ष ..... स्वरूपाच्या असतात.
- A) असंघटीत B) विचलनात्मक
C) टिकाऊ व स्थिर D) अस्थिर
३७. एक किंवा अनेक कार्यांच्या भोवती रचल्या गेलेल्या आणि परस्परात गोवल्या गेलेल्या लोकरूढी, लोकनीती आणि कायदे यांचा संच म्हणजे ..... होय.
- A) सामाजिक आंतरक्रिया **B) सामाजिक संस्था**
 C) संस्था D) सामाजिक विचलन
३८. प्रजोत्पादन, बालसंगोपन, समाजीकरण हे ..... संस्थेचे उद्दिष्ट आहे.
- A) विवाह **B) कुटुंब**
 C) शिक्षण D) धर्म
३९. समाज ही ..... संबंधाची व्यवस्था आहे.
- A) भौतिक **B) सामाजिक**
 C) अभौतिक D) असामाजिक
४०. सामाजिक संरचना हि एक ..... संकल्पना आहे.
- A) अमूर्त** B) मूर्त
 C) नैसर्गिक D) यापैकी नाही
४१. .... हा मानव समाजाचा प्रारंभीचा टप्पा / प्रकार म्हणून ओळखला जातो.
- A) शिकार व अन्नसंकलन समाज** B) बागायती समाज
 C) पशुपालक समाज D) कृषक समाज
४२. सामाजिक संस्थांचे नियम ..... स्वरूपाचे असतात.
- A) कालबाह्य **B) लिखित व अलिखित**
 C) विचालानात्मक D) यापैकी नाही
४३. सामाजिक संस्था या देखील ..... स्वरूपात असतात.
- A) अमूर्त** B) मूर्त
 C) नैसर्गिक D) यापैकी नाही
४४. शिक्षण क्षमता व सांकेतिक निवेदनाची व्यवस्था हे ..... याचे लक्षण आहे.
- A) मानवी समाज** B) जैविक समाज
 C) मानवेत्तर समाज D) यापैकी नाही

४५. 'परस्पराशी संघर्ष करणाऱ्या व्यक्ती व समूहामध्ये तात्पुरती सहमती निर्माण होण्याची प्रक्रिया म्हणजे ..... होय.'

A) स्पर्धा

B) विनिमय

C) समायोजन

D) समावेशन

४६. 'Asiatic Society of Bengal' या संस्थेची स्थापना कोणी केली होती.

A) सर विल्यम जोन्स

B) सर मार्शल

C) एडवर्थ लिथ

D) समावेशन

४७. .... यांना भारतीय समाजशास्त्राचे जनक म्हणून ओळखले जाते.

A) डॉ.जी.एस.घुर्ये

B) डॉ.एम.एन.श्रीनिवास

C) एस.सी.दुबे

D) राधाकमल मुखर्जी

४८. 'संरचनात्मक समाजशास्त्रज्ञ' म्हणून ..... यांना ओळखले जाते.

A) ऑगस्ट कॉम्ट

B) कार्ल मार्क्स

C) हर्बर्ट स्पेन्सर

D) जॉर्ज मिड

४९. आर्थिक घटक व संघर्ष याला पुढीलपैकी कोणत्या विचारवंताने महत्व दिलेले आहे.

A) मॅक्स वेबर

B) कार्ल मार्क्स

C) हर्बर्ट स्पेन्सर

D) जॉर्ज मिड

५०. हॅरि जॉन्सन यांच्या मते सामाजशास्त्र हे सामाजिक ..... शास्त्र आहे.

A) समूहा संबंधीचे

B) संबंधाविषयाचे

C) परिवर्तनाचे

D) यापैकी नाही

५१. संस्कृती हा पर्यावरणाचा मानवनिर्मित भाग आहे असे कोणी म्हटले आहे.

A) मॅक्स वेबर

B) हरस्कोटव्हीस

C) हर्बर्ट स्पेन्सर

D) जॉर्ज मिड

५२. समाजीकरण हि ..... चालणारी प्रक्रिया आहे.

A) कालबाह्य

B) निरंतर

C) अल्पकाळ

D) यापैकी नाही

५३. .... हि समाजीकरणातील पहिला अवस्था आहे.

A) मौखिक अवस्था

B) गुदावस्था

C) कुमारावस्था

D) प्रौढावस्था

५४. शारीरिक मानव प्राण्याचे सामाजिक मानव प्राण्यात रूपांतर करणारी प्रक्रिया म्हणजे ..... होय.

- A) संस्कृती
B) समाजीकरण
C) सामाजिक परिवर्तन
D) सामाजिक मुल्ये
५५. पुढीलपैकी कोणता घटक संस्कृतीचा घटक आहे.
A) ज्ञान
B) श्रद्धा
C) प्रतीके
D) वरील सर्व
५६. जुनी जीवनप्रणाली सोडून नवीन जीवनप्रणालीचा स्विकार करण्याच्या प्रक्रियेला.....
म्हटले जाते.
A) समाजीकरण
B) संस्कृतीकरण
C) परिवर्तन
D) पुनर्समाजीकरण
५७. पुढीलपैकी समाजीकरणाचे कोणते साधन आहे.
A) कुटुंब
B) शेजारी
C) शाळा
D) वरील सर्व
५८. आजच्या आधुनिक समाजात समाजीकरणाचे पुढीलपैकी कोणते साधन सर्वात प्रभावी
साधन म्हणून ओळखले जाते.
A) प्रसारमाध्यमे
B) श्रद्धा
C) सामाजिक आंतरक्रि
D) संस्था

प्रश्न : २) थोडक्यात उत्तरे लिहा.

१. भारतातील समाजशास्त्राचा विकास
२. समाजशास्त्राचा अभ्यासाविषय
३. समाजशास्त्राचा उदय व विकास
४. समाजशास्त्राच्या विकासातील समाजशास्त्रज्ञांचे योगदान
५. सामाजिक आंतरक्रियेचा अर्थ
६. सामाजिक आंतरक्रियेचे स्तर
७. सामाजिक आंतरक्रियेचे प्रकार
८. केंद्रीभूत आंतरक्रियेचे प्रकार
९. सहकार्य व समायोजन
१०. स्पर्धा व संघर्ष
११. सामाजिक संरचनेचा अर्थ
१२. सामाजिक संरचनेचे घटक
१३. दर्जा व भूमिका

- १४.सामाजिक मुल्ये व सामाजिक नियमने
१५. दर्जाचे प्रकार
- १६.सामाजिक नियमनांचे प्रकार
१७. मानवी समाजाचा अर्थ
१८. मानवी समाजाची वैशिष्ट्ये
- १९.मानवी समाजाचे प्रकार
- २०.सामाजिक संस्था
- २१.सामाजिक संस्थेची वैशिष्ट्ये
- २२.संस्कृतीचा अर्थ आणि वैशिष्ट्ये
- २३.संस्कृतीचे घटक
- २४.समाजीकरणाचा अर्थ
- २५.समाजीकरणाच्या अवस्था
२६. समाजीकरणाची साधने

प्रश्न ३) दीर्घोत्तरी प्रश्न

१. समाजशास्त्राची व्याख्या सांगून अभ्यासाविषय स्पष्ट करा ?
२. समाजशास्त्राचा उदय आणि विकास स्पष्ट करा?
३. भारतातील उदय आणि विकास स्पष्ट करा?
४. सामाजिक आंतरक्रियेचे व्याख्या व प्रकार स्पष्ट करा ?
५. सामाजिक संरचनेचे घटक स्पष्ट करा?
६. दर्जा आणि भूमिका संकल्पना स्पष्ट करा?
७. सामाजिक मुल्ये आणि सामाजिक नियमने संकल्पना स्पष्ट करा?
८. मानवी समाजाची व्याख्या सांगून वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा?
९. मानवी समाजाचे प्रकार स्पष्ट करा?
- १०.सामाजिक संस्थेची व्याख्या देऊन वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा ?
११. संस्कृतीची व्याख्या देऊन वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा ?
१२. समाजीकरणाचा अर्थ व अवस्था स्पष्ट करा?
- १३.समाजीकरणाची साधने स्पष्ट करा?